

İran’da Lisansüstü Kütüphanecilik Eğitimi

Graduates Education of Library and Information Science in Iran

Mehdi Afzali*

This paper documents an important period of growth and development in the history of Schools of Library and Information Science and the growth of Iranian library science education.

Giriş

Kaçarlar döneminde, 27 Aralık 1851 tarihinde Tahran’da “Darülfünun” açıldı. Darülfünun’da dört bölüm vardı: Matematik, Tıp, Askeri Mühendislik ve Askeri Konular. Batı üniversitelerinden örnek alınarak açılan bu üniversite Fransız ve Avusturya bilim adamları tarafından desteklendi (Ministry of Education, 1993: 7).

1937 yılında Rıza Şah’ın verdiği bir karara göre, Tahran Üniversitesi açılıp Darülfünun kapatıldı. 1947 yılında Meclisin çıkardığı yasaya göre Şiraz, Meşhat ve Isfahan kentlerinde üniversite açıldı. 1957 yılında İran’da beş üniversite ve sekiz yüksek eğitim kuruluşunda toplam 14.350 öğrenci vardı (Amuzegar, 1976: 270).

1973 yılında ham petrol fiyatlarının artışı, İran’da döviz gelirlerini kısa bir süre içinde üç kat artırdı. Bu nedenle ülkede çeşitli değişiklikler ortaya çıktı. Üniversitelerin sayısı hızla arttı. 1979 yılında üniversite sayısı 17’ye yükselmişti ve öğrenci sayısı 50.000 üzerindediydi. 1990 yılında ülkede 61 üniversite ve 65 bağımsız enstitü vardı (Ministry of Education, 1993: 340).

1990 yılında ülkede 61 üniversite ve 65 bağımsız enstitü vardı (Ministry of Education, 1993: 340). Bu dönemden sonra üniversiteler tekrar öğretim üyesi kriziyle karşı karşıya kaldı. Bu sefer dış ülkelere çok sayıda öğrenci göndermek yerine “*Terbit Moders Üniversitesi*” kuruldu. Bu üniversitenin görevi yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrencilere eğitim vermektir. Bu üniversitenin mezunları genellikle Bilim ve Teknoloji Bakanlığına bağlı enstitüler ve üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadırlar.

* H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetim Bölümü, Doktora Öğrencisi (afzali@hacettepe.edu.tr)

İran'da Yüksek Öğretim

İran'da devlet üniversiteleri ikiye ayrılmaktadır: 1) Tedavi ve Tıp Eğitim Bakanlığına bağlı Tıp üniversiteleri. 2) Bilim ve Teknoloji Bakanlığına bağlı üniversiteler.

1999 yılında devlet üniversitelerinde 678.692, vakıf üniversitelerinde 678.000 olmak üzere toplam 1.356.692 öğrenci öğretim görmekteydi. Bu öğrencilerin %87,1'i ön lisans ve lisans düzeyinde; %7,6'sı yüksek lisans düzeyinde; %4,6'sı doktora düzeyinde ve %0,7'si doçentlik düzeyinde öğrenim görmektedir. Görevli öğretim üyesi sayısı devlet üniversitelerinde 28.252, vakıf üniversitelerinde 16.679'dur. Vakıf üniversiteleri ve açık öğretim fakültesi düzeyinde faaliyet gösteren yüksek öğretim kurumlarının sayısı 1998 ve 1999 yılında 300 olarak saptanmıştır (Rençberi, 2001:181-182).

2003'de Bilim ve Teknoloji Bakanlığına bağlı 41 üniversite, Tedavi ve Tıp Eğitim Bakanlığına bağlı 31 üniversite ve başka bakanlıklara bağlı birçok bağımsız enstitü bulunmaktadır.

Öğrenciler üniversite, yüksek okul, yüksek öğretim merkezleri ile Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Tedavi ve Tıp Eğitim Bakanlığına bağlı enstitülerde ve Vakıf üniversitelerinde yüksek öğrenim görmektedirler.

İran'da Kütüphanecilik Eğitiminin Tarihçesi

İran'da sistematik kütüphanecilik eğitiminin uzun bir geçmişi yoktur. Bu konuda ilk çalışmalar kısa dönem programlar olarak 1317/1938'de "*Daneşserayı Allı Tehran*" Tahran Yüksek Öğretim Okulu tarafından başlatıldı (Mezinani, 2000: 268). Daha sonra 1331/1952'de Kültür Bakanlığı tarafından halk kütüphanelerde çalışan personelin eğitim için bir programın açılması planlandı. Programda Dr. Beyanı ile diğer yedi arkadaşı, el yazma eserleri, kitap ve kütüphanelerin tarihi, kataloglama ve kitapçılık sanatı ile ilgili konuları ele almışlardı (İran Kütüphaneciler Derneği, 1970: 5).

İran'da kütüphaneciliğin akademik eğitiminin başlangıcı 1331/1952'de dir. Bu yılda UNESCO uzmanlarından olan Josef Stummvoll, Avusturya'nın Milli Kütüphanesinin Müdürü ve Mary Gaver'den altı aylık bir eğitim programı yönetmek için davet etti. Bu program UNESCO tarafından desteklendi ve Tahran Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi bu konuda yardımcı oldu. Program Kasım 1952'de başladı ve Nisan 1953'de bitti. Programda dersler, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde verilirdi ve aynı zamanda öğrenciler için tercüme edilirdi (Ebrami, 1975: 40). Program kütüphaneciliğe bir giriş olarak kataloglamaya önem verilmekteydi.

Tahran'daki kütüphanelerden programa katılan 200 kişiden sadece 81'si başarı ile diploma alabildiler. Bu programı bitiren birçok kişi daha sonra yüksek eğitim için ABD'ye gönderildiler (Ebrami, 1975: 41). 1952 ile 1965 arasında bu tür programlar devam ederek birçok yabancı uzman bu programlara katıldılar (Ensarı, 1975: 532).

1965'de Margaret Hopkins, Tahran Üniversitesinin Merkezi Kütüphanesinin baş müşaviri olarak seçildi. Hopkins ve yurt dışında eğitim gören birkaç kişi, Kütüphanecilik bölümünün açılmasına dair bir öneri verdiler. Bu proje 9 sayfa olarak Tahran Üniversitesinin Rektörüne sunuldu. Fulbright tarafından üç hocanın İran'a göndermesiyle kabul edilmiş ve Eğitim Fakültesinin Dekanı'nın ilgisini çeken proje bu fakültede açılmıştı.

Kütüphanecili bölümü 1966'den itibaren yüksek lisan düzeyinde ilk öğrencilerini kabul etti. Kütüphanecilik bölümünün kaynaklarını hazırlamak için Hopkins'in önerisiyle "Central Treaty Organization" (CENTO) tarafından yaklaşık 20,000 dolarlık bir yardım yapıldı. Bu yardım bir sene sonra da devam etti. Illinois Üniversitesinin 25 yıllık hocası olan Prof. Dr. Alice Lohrer öğrencilerin seçmek ve sınav almak için seçildi. Yüksek lisans programına katılmak için toplam 100 kişi başvurarak içlerinden 35 kişi seçilmişti. Daha sonra bölümün başkanlığına Prof. Dr. Lohrer seçildi (Mortezayi, 2000; Mortezayi, 2001: 454).

Projeye göre yabancı hocalar 2 sene bölümü yürüterek daha sonra İranlı hocalara devre edeceklerdi (Hopkins 1975: 520). 1967'de John J. Harvey bölüm başkanı oldu ve İran'da ilk defa "Bilgi Bilimi" dersleri verildi (Harvey, 1989: 180).

1968'den sonra "Kehad" programı başlandı. Eğitim Bölümü veya başka bölümlerin lisans öğrencileri kendi istekleriyle bu programa katılabilirlerdi. Öğrenciler kendi bölümlerindeki seçmeli derslerinin yerine 30 kredi kütüphanecilik bölümünün lisan derslerini alarak "Kehad" mezunu olabildiler. Bu programın amacı halk ve okul kütüphanelerine personel yetiştirmeydi (Ebrami, 1975: 42).

Bilim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından üniversite kütüphanelerine hizmet vermek amacıyla Eylül 1968'de Tahran Kitap İşleme Merkezi (TEBROC) açıldı. Bu Merkez Asya'da bu konuda açılan ilk merkezdir. Bu Merkezin yanı sıra aynı tarihte İran Bilgi Merkezi (IRANDOC)'da kuruldu (Soltani ve Rastin, 2001: 381). Bu iki merkezin görevlerinin çerçevesinde, kütüphaneciliğin yeni üsluplarını tanıtmak, kütüphane personelin eğitimi ve kütüphanelerin yenilenmesine önemli katkıları olmuştur (Mortezayi, 2000).

1968'de İran'da ikinci kütüphanecilik bölümü Azerabadegan Üniversitesinde¹ yüksek lisans düzeyinde açıldı. Bu bölümün programları Hindistanlı Prof. Dr. Pramond B. Mangla tarafından yürütülürdü. Ancak bazı

¹. Şimdiki Tebriz Üniversitesi

problemler nedeniyle bir seneden sonra programlar lisansa değiştirildi. Bu program İran'da ilk lisans programıydı (Mezinani, 2000: 269). 1969'da "İran Zamin" yüksek okulu tarafından ilk olarak ön lisans programı açıldı. Bu okulun programı 1971'den sonra lisansa değiştirildi (Racabı, 2002: 80). 1971'de Dr. Ebrami tarafından kütüphanecilik bölümünün açılmasıyla ilgili, Pahlevi Üniversitesinin² Rektörüne bir öneri sunuldu. Yeni bölüm 1974'de yüksek lisans öğrenci almasıyla işe başladı. Bu Üniversitede dersler sadece İngilizce dilinde verilmekteydi ve 1977'den itibaren bu Üniversitede ön lisans programı da açıldı (Harvey, 1989, 183).

1976'da İran Tıp Üniversitesi ve Illinois Üniversitesinin Kütüphanecilik Fakültesinin arasındaki bir anlaşmaya göre "Tıp Bilgi Hizmetleri ve Yönetimi Fakültesi" (Management and Medical Information Services) kuruldu. Bu anlaşmaya göre dört yıla kadar bu programın yürütülmesi Illinois Üniversitesine verilmişti. Bu konuda dünyada kurulan ilk fakülte olarak "Dünya Sağlık Örgütü" (WHO) tarafından desteklenirdi ve bölgedeki çalışmaların merkezi olarak seçilmişti. Bu fakültenin amacı, Tıp fakültelerinde çalışan kütüphanecileri eğitim vermeydi. Bu fakültede ilk olarak "MEDLARS Terminal"ını kullandı. Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir çok yabancı öğrenci burslu olarak bu fakültede eğitim gördüler (Harvey, 1989: 185; Mortezaei, 2001: 455).

1977'de Cüdi Şahpur Üniversitesinde³ yüksek lisans programı açıldı. Bu bölüm Amerikalı evli bir çift tarafından desteklenirdi. 1978'de Prof. Dr. John J. Harvey desteğiyle Farah Üniversitesinde⁴ yüksek lisans programı açıldı (Harvey, 1989: 189-190; Mezinani, 2000: 269).

İslam devriminden sonra bütün yabancı hocalar kendi memleketlerine döndüler. 1979 yılında İran'da yaşanan siyasi çatışmalar ve 1979 ile 1980 yıllardaki iç savaş ve öğrenci olayları nedeniyle Haziran 1980'dan itibaren bütün üniversiteler kapandı ve 1983 yılına kadar kapalı kaldı. Bu olayların yanı sıra Eylül 1980'de İran-İrak savaşları başlanıp sekiz sene devam etti. Bu olaylar nedeniyle yaklaşık üç milyon kişi göçmen veya sürgün olarak başka ülkelere göçtüler. Maalesef bu kişilerin içinde çok sayıda üniversite öğretim üyesi ve bilim adamı da bulunmaktaydı. Bir çok elemanın göçüyle birlikte Şiraz, Dr. Çemran ve Al-zahra Üniversitesindeki bölümler kapandı (Mortezaei, 2000; Mezinani, 2000: 269-270).

1982'de "Kültürel Devrimin Yüksek Şurası"nın Kütüphanecilik Komitesi işe başladı. Ancak 1984'de kadar eğitimlerini bitirmeyen öğrencilere hiçbir iş yapamadı. Bu yılda derslerini bitirmemiş toplam 120 yüksek lisans öğrenciden sadece 65 kişi derslerini dört senelik bir aradan sonra devam ettirip mezun oldular. Şiraz, Dr. Çemran ve Al-zahra Üniversitelerindeki

². Şimdiki Şiraz Üniversitesi

³. Şimdiki Dr. Çemran Üniversitesi

⁴. Şimdiki Al-zahra Üniversitesi.

kapatılan bölümlerin öğrencileri derslerini Tahran Üniversitesinde devam ettirdiler (Deyani, 1994: 47). Şiraz Üniversitesi 1994’de, Dr. Çemran Üniversitesi 1996’da tekrar yüksek lisans programlarını açtılar. Ancak hala Alzahra Üniversitesi sadece lisans öğrenci almaktadır.

1985’den itibaren bütün Tıp ve Sağlık Fakülteleri, Bilim Bakanlığından ayrılarak Tıp ve Sağlık Bakanlığına bağlı oldular ve yeni Tıp Üniversitelerini oluşturduklar (Mortezayi, 2000). 1988’den sonra üniversitelerdeki bütün bölümler (Kütüphanecilik bölümleri de dahil) eksik öğretim üyelerin tamını etmek amacıyla çok sayıda öğrenci başka ülkelere gönderdiler (Mortezayi, 2000).

1988’de Tarbiat Modares Üniversitesi, 1990’da Azad İslam Üniversitesi ve 1997’de Ferdowsi Üniversitesinde yüksek lisans programları açıldı. İlk doktora programı 1990’da, özel üniversite olan Azad İslam Üniversitesinde (Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi anabilim dalı) ve devlet Üniversitelerinde ilk olarak 1998’de İran Tıp Üniversitelerinde (Tıp Bilgi Yönetimi anabilim dalı) açıldı (Deyani, 1994: 48; Mezinani, 2000: 269-270).

Lisansüstü Kütüphanecilik Eğitimi Şimdiki Durumu

Şuanda İran üniversitelerinde ve yüksek okullarda toplam 27 kütüphanecilik bölümü vardır. Lisans programı yirmi üniversitede olarak üniversitelerin içinde altısı Tıp ve Sağlık Bakanlığına bağlı olarak sadece Tıp Bilimler Kütüphaneciliğinin Anabilim Dalı açılmıştır⁵. Üç tanesi özel üniversite, diğer on tanesi Bilim Bakanlığına bağlıdır. Söz konusu bölümlerin içinde on üniversite normal derslerin yanı sıra akşam okulları da vardır (bkz. Tablo 1). Akşam okullar, üniversitenin boş zamanından yararlanarak çalışan öğrencilere eğitim vermektedirler. Bu programın süresi ön lisans için en az üç ve lisanslar için altı yıldır. Söz konusu 27 bölümden sadece yedisinde yüksek lisans ve beş üniversitede doktora programları vardır (bkz. Tablo 1).

⁵ . Tıp ve Sağlık Bakanlığına bağlı toplam 14 üniversitede “Tıp Belgelerin Arşivi anabilim dalında ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenci almaktadırlar.

Tablo 1: İran’da Kütüphanecilik ve Bilgi Biliminin Bölümleri ve Okulları

Üniversitenin adı	Ön lisans		Lisans		Y.L.	Ph.D.
	Normal okul	Akşam okulu	Normal okul	Akşam okulu		
Tahran Ü.			x	x	x	x
Ferdowsi Ü.			x	x	x	x
Şiraz Ü.			x	x	x	x
Azad İslam Ü.*			x		x	x
İran Tıp Ü.**			x	x	x	x
Dr. Çamran Ü.			x		x	
Tarbiat Modaress Ü.					x	
Allame Tabataba'ee Ü.			x	x		
Al-zahra Ü.			x	x		
Dr. Beheştı Tıp Ü.**			x			
Ehvaz Tıp Ü.**			x			
Imam Rıza Yüksek Okulu*			x			
İsfahan Tıp Ü.**			x			
İsfahan Ü.			x	x		
Kerman Tıp Ü.**			x	x		
Kum Ü.				x		
Nabi Ekrem Yüksek Okulu*			x			
Payame Noor Ü.***			x			
Şahed Ü.			x			
Tabriz Tıp Ü.**			x	x		
Tabriz Ü.			x			
Dr. Bahüner Ü.	x	x				
Bircand Ü.	x	x				
Buşehr Ü.	x	x				
Razi Ü.	x					
Tarbiat Moalim Ü.	x					
Yazd Ü.	x					

*. Özel üniversiteler ve okullar.

** . Bu üniversitelerde sadece Tıp Bilimler Kütüphaneciliğinin Anabilim Dalı vardır.

***. Bu üniversite açık eğitim (Open University) üniversitesidir.

“Şurayı Allı Bernamerizyi Amozeşi” Eğitim Planlamanın Yüksek Şurası tarafından doktora programının süresi en çok 5 yıl olarak belirlenmiştir. Doktora programından mezuniyet için gerekli kredi toplam 45 (14 kredi zorunlu ders, 10 kredi seçmeli ders ve 20 kredi tez) dir (Bilim Bakanlığı, 1994: 3).

Yüksek lisans programı şuanda yedi üniversitede vardır. Bu üniversitelerin biri özel, bir ise Tıp ve Sağlık Bakanlığına bağlı ve diğer beş tanesi Bilim Bakanlığına bağlıdır (bkz. Tablo 1). Yüksek lisans programlarının ilki daha öncede söz ettiğimiz gibi 1966'da Tahran Üniversitesinde ve en son program ise 1997'da Ferdowsi Üniversitesinde açılmıştır.

“Eğitim Planlamanın Yüksek Şurası” tarafından yüksek lisans programlarının açılması için bu şartlar ön görülmüştür (Bilim Bakanlığı, 1996: 3).

1. Bölüm başkanı en az doçent olmalıdır.
2. Her altı yüksek lisans öğrenciye bölümde bir doçent bulunmalıdır.
3. Yeterince teçhizat ve bilgisayar labratuarı;
4. Staj için yeterince kütüphanenin ve bilgi merkezinin olması;
5. Yeterince kaynağın (dergi ve kitap) olması.

Bilim Bakanlığına bağlı üniversitelerdeki bütün kütüphanecilik bölümleri eğitim fakültelerine bağlıdır. İran'da yüksek lisans sınavları, lisans sınavları gibi her sene bir kere “Sazeman Senceşe Amozeş Keşver” Ülkede Eğitimin Değerlendirme Kurumu tarafından yapılmaktadır ve öğrenciler aldıkları puanlara göre üniversitelerde yerleştirilir. Ancak üniversiteler doktora öğrencilerin seçiminde özgürdeler.

“Eğitim Planlamanın Yüksek Şurası” tarafından yüksek lisans programının süresi en az iki yıl (dört dönem) ve en çok 4 yıl olarak belirlenmiştir ve şura tarafından bütün bölümlerin programları ve dersler denetlenmektedir. Bu şura tarafından her yıl, iki dönem ve her dönemin süresi de 16 hafta olarak belirlenmiştir⁶ (Bilim Bakanlığı, 1996: 4).

Yüksek lisans programından mezuniyet için gerekli kredi toplam 43'dir. İki kredi ortak zorunlu genel ders, dört kredi ortak zorunlu özel ders, 12 kredi zorunlu ders, 8 kredi seçmeli ders, iki kredi seminer, iki kredi staj ve dört derdi tez. Bu programlara katılan diğer bölümlerin lisan mezunları en az yedi kredi bilimsel hazırlık (toplam 153 saat) geçirtmek zorundadırlar. Staj dersi zorunlu olup öğrencilerin dersler bitikten sonra ve teze başlamadan önce (ikinci dönemin sonunda) yapılır. Teorik her kredi 17 saat, uygulamalı derslerin her kredisi 34 saat ve stajın her kredisi 68 saattir (Bilim Bakanlığı, 1996: 5-6).

Kaynakça

Amuzegar, Sirus (1976) *Ketab ve Ketabhane der Pencah sal Şahensahi Iran. [Elli yıllık Pahlevi Sülalesinin İran'daki Hükümetinde Kitap ve Kütüphaneler]*. Tahran: Vezaret Ferheng ve Hüner, 1355.

⁶. 1999 tarihine kadar bu süre 17 haftaydı.

- Bilim Bakanlığı (1994). *Moşekhesat Kollı Bername ve Serfasle Doreye Doktorai Ketandarı [Kütüphanecilik Bölümünün Doktora Derslerinin Özellikleri]*. Tahran: Eğitim Planlamanın Yüksek Şurası, 1373.
- Bilim Bakanlığı (1996). *Moşekhesat Kollı Bername ve Serfasle Doreye Karşenası Arşed Ketandarı. [Kütüphanecilik Bölümünün Yüksek Lisans Programlarındaki Derslerinin Özellikleri]*. Tahran: Eğitim Planlamanın Yüksek Şurası, 1375.
- Deyanı, M.H. (1994) “Nezeri Kotah Ber Hasel Çardeh Sal Amozeş Ketabdarı Der İran” [İran’da Ondört Yıllık Kütüphanecilik Eğitiminin Sonuçlarına Bir Bakış]. *Daneşgahe Enkilab*. 4(39) 1373: 46-48.
- Ebrami, H. (1975). “Libraries in Iran”. *Encyclopedia of Library and Information science*, ed A. Kent , H. Lancaster and J.E. Dailey, NewYork: Marcel Deker. 13: 15-53
- Ensarı, N. (1975). “Karnameye Se Saleye Amuzeş Ketabdarı Der Dorehai kotah modet” [Üç Yıllık Kısa Dönem Kütüphaneciliğ Eğitiminin Raporu] *Nameye Encumene Ketabdararı İran*. 8(4) 1354: 526-542.
- Harvey, J. (1989). “Iranian Information Education”. *Journal of Education for Library and Information Science*. 29(3) 1368: 177-96.
- Hopkins, M. (1975) “Deh Sal Piş Der İran”. [On Yıl Önce İran’da] çev. M. Niknam. *Nameye Encumene Ketabdararı İran*. 8(4) 1354: 515-525.
- İran Kütüphaneciler Derneği (1970) “Amuzeş Ketabdarı Cedid Der İran [İranda yeni Kütüphanecilik Eğitimi]. *Hebernameye Encumene Ketabdararı* 6(2) 1349: 4-20.
- Mezinani, A. (2000) *Ketab ve ketabdarı [Kitap ve Kütüphanecilik]*. Tahran: Semt, 1379.
- Ministry of Education (1993) *Education in the Islamic Republic of Iran*. Tahran: Ministry of Education.
- Mortezayi, L. (2000) “Berresiyi Vezeyet Tehsilat Tekmili Olum Ketabdarı Der Keşverhayı Engelestan, Amrika, Hend ve İran” [İran, İngiltere, Amerika ve Hindistan’da Kütüphaneciliğin Lisansüstü eğitiminin incelenmesi]. *Fasnameye Olum Etelaeresanı*. 15(3): 1379 [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.irandoc.ac.ir/Journals/jr15.htm> [17 Mayıs 2004]
- Mortezayi, L. (2001) “Tehsilat Tekmili Olum Ketabdarı Der Keşverhayı Engelestan, Amrika, Hend ve İran” [İran, İngiltere, Amerika ve Hindistan’da Kütüphaneciliğin Lisansüstü Eğitimi]. *Kültürel Gelişmede Bilgi Biliminin Rolü*.- Tahran: Haneye Kitap: 443-469
- Racabı, M.H. (2002) *Ketabhane der İran. [İran’da Kütüphane]*. Tahran: Cultural Research Bureau, 1381.
- Rençberi, M. (2001) *Tehavolat Neşr Ketab der Dahye Haftad. [Yetmişinci On Oılda Kitap Yayıncılığın Gelişmeleri]*. Tahran: Khaneye Kitap, 1380.
- Soltani, P. ve F. Rastin. (2001) *Daneşnameye Kitabdarı: Ferheg-i İngilisi be Farsı [İngilizce – Farsça Kütüphanecilik Ansiklopedik Sözlüğü]*. Tahran: Farhang Moaser, 1380